

LIETUVOS GEOPŪETIKA MAIRONIO IR RYTŲ PRŪSIJOS POETO A. K. T. TIELO LYRIKOJE

NIJOLĖ BRAZAUSKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

Esminiai žodžiai: *Maironis, A. K. T. Tielo, komparatyvistinė literatūra, Lietuva, Rytų Prūsija, geopoetika, tautinė dvasia.*

Key words: *Maironis, A. K. T. Tielo, comparative literature, Lithuania, Eastern Prussia, geopoetics, national spirit.*

Straipsnyje lyginama lietuvių poeto Maironio (1862–1932) ir Rytų Prūsijos poeto A. K. T. Tielo (tikr. Kurt Mickoleit, liet. Kurtas Mykolaitis) (1874–1911) poezija. Abu poetai savo kūryboje vaizdavo Lietuvos gamtą, istoriją, kultūrą, lietuvių tautos dvasią, gerai išmanė savo gyvenamosios vietos kultūrą bei istoriją, mylėjo Lietuvą, kuri jiems buvo įkvėpimo šaltinis. A. K. T. Tielo buvo Mažosios Lietuvos vokiečių, talentingas, nepelnytai pamirštas Rytų Prūsijos poetas, kuris vėliau gyveno Vokietijoje ir savo atsiminimus apie prarastąją tėvynę – Mažąją Lietuvą perteikė savo poezijoje Lietuvos tematika. A. K. T. Tielo tėvas buvo lietuvis, o motina – vokiečių. Anot Aleksandro Dičpetrio, šis poetas buvo „lietuvis vokiečių kūryboje“ (Dičpetris, 1933, 159). O Maironis buvo naujosios lietuvių poezijos pradininkas, garsiausias spaudos draudimo laikotarpio poetas, lietuviybės puoselėtojas, Lietuvos patriotas, savo poezija siekęs prisidėti prie tautinės sąmonės žadinimo. Maironis savo poezijoje įpynė XIX a. tautinius siekius, todėl vadinamas tautinio atgimimo dainiumi. Lietuvos geopoetika – subjektyvūs šių poetų su kraštovaizdžiu susiję išgyvenimai skiriasi. Lietuvos topografinių vietų aprašymai ir išgyvenimai Maironio poezijoje įgyja tautiškumo matą, juose gyvena ne tik poetas, bet ir lietuvių tauta. Maironio ir A. K. T. Tielo poeziją sieja lyrikos žanras, tipologiniai panašumai – kultūrinis kontekstas – XIX a. pab. – XX a. pr. Lietuvos kraštovaizdžio aprašymai, santykis su Lietuvos istorija. Šio straipsnio tikslas yra atskleisti Maironio ir A. K. T. Tielo poezijoje perteiktą Lietuvos paveikslą, tautiškumo sampratą, istorijos interpretacijos panašumus ir skirtumus. Tyrimo objektu pasirinkta Maironio lyrika ir A. K. T. Tielo poezijos rinkiniai „Thanatos. Erzählende Verse“ (1905) ir „Klänge aus Litauen“ (1907).

KOMPARATYVISTINĖ LITERATŪRA

Maironio ir A. K. T. Tielo poezijai tirti naudojamas komparatyvistinis metodas. Vokiečių literatūros teoretikė Angelika Corbineau-Hoffmann pabrėžia konteksto reikšmę komparatyvistiniams tyrimams. Literatūra nagrinėjama neliteratūriniuose kontekstuose.

Komparatyvistikos pagrindas yra teksto interpretacija, o jos metodas – palyginimas. Pasak N. Vaičiulėnaitės-Kašėlionienės, lyginamoji literatūra visų pirma yra kažko kito tyrimas siekiant pažinti save patį (Vaičiulėnaitė-Kašėlionienė, 2006, 8). Svarbi yra literatūrinė ima-gologija – santykyje su kitu tai, kas sava, įgyja aiškų pavidalą. Anot Sabine Egger, imagolo-gija remiasi mentaliteto istorija ir tyrinėja literatūrinius kitų tautų paveikslus (Egger, 2002, 5). Imagologinė tekstų analizė gali suteikti informacijos apie tam tikros istorinės bendrijos tautinę savimonę. Remiantis Hugo Dyserincko nuomone galima teigti, kad tautų įvaizdžiai nėra tikrovės atspindžiai, tačiau turi ontologinį statusą, yra žmonių sukurti ir veikia istorijos erdvėje, vystydami ne pagal jų autorių numatytus tikslus (Dyserinck, 2012, 25). Nepaisant fiktyvumo, įvaizdžiai veikia visuomenės dvasinį gyvenimą, net vidaus ir tarptautinę politiką. Straipsnyje lyginama Lietuvos tautinio atgimimo dainiaus Maironio ir vokiškai rašiusio Rytų Prūsijos poeto A. K. T. Tielo kūryba, tiriami Lietuvos kultūros ir istorijos kontekstai, lietuvių tautinio identiteto perteikimas šių poetų kūrinuose, sukurto Lietuvos įvaizdžio poveikis skaitytojui. Remiantis *spatial turn*, šiuo metu aktualia vietos kaip kul-tūros vystymosi tarpininko koncepcija, Maironio ir A. K. T. Tielo poezijoje nustatoma, kokios įtakos pavaizduotos vietos turi lyrinių subjektų elgesiui, pasaulėžiūrai, lietuvių tau-tinės kultūros ir istorijos vystymuisi. Davido J. Bodenhamerio teigimu, vietos yra ne pasyvi erdvė, tačiau kultūros vystymosi priemonė (Bodenhamer, 2010, 16). Humanistai šiuo metu laikosi nuomonės, kad erdvė suteikia galimybę suprasti, kaip mes kuriame savo pasaulį. Anot Irinos Frey, geopoetiniam kraštovaizdžiui suvokti reikalingos papildomos istorijos, politinės ir kitokio pobūdžio žinios (Frey, 2011, 7). Geopoetikai svarbiausia yra tam tikra vieta, kuri tampa pasakojimo objektu. Straipsnyje bandoma įrodyti, kad netgi tų pačių ar panašių vietų ir objektų vaizdavimas poezijoje gali turėti skirtingą prasmę ir poveikį skai-tytojui, nes lyrinio subjekto kalbėjimo būdas, tikslas ir pozicija adresato atžvilgiu iš esmės skiriasi. Šią tezę galima įrodyti tik taikant lyginamųjų tyrinėjimų metodiką. Jai apibūdinti labai tinka Ženevos universiteto profesoriaus Laurent'o Jenny'io tarptekstinio kalbėjimo ir skaitymo statuso apibrėžtis:

Svarbiausias intertekstualumo tikslas – skatinti naują skaitymo būdą, kuris suardo teksto linijiškumą. Kiekviena tarptekstinė nuoroda verčia rinktis: arba joje matyti tik niekuo neišsiskiriantį fragmentą, kuris yra neatsiejama teksto sintagmatikos dalis, ir skaityti toliau, arba grįžti prie pradinio teksto, atliekant savotišką intelek-tinę anamnezę, kai tarptekstinė nuoroda traktuojama kaip „perkeltas“, užmirštai sintagmatikai priklausęs paradigmatis elementas. Iš tiesų tokia alternatyva iškyla tik analizuojant. Per tarptekstinį skaitymą – ir kalbėjimą – abu šie procesai vei-kia tuo pat metu, išmargindami tekstą atsišakojimais, pamažu atveriančiais teksto semantinę erdvę (Jenny, 2011, 300).

Taigi, remiantis dviejų autorių eilėraščių tarptekstiniu skaitymu ir gretinimu galima tikėtis, jog išryškės jų lyrinių subjektų pozicijos, semantiniai ypatumai ir skirtybės.

LIETUVOS PAVEIKSLAS MAIRONIO IR A. K. T. TIELO POEZIJOJE

Didžiosios Lietuvos poeto Maironio ir Rytų Prūsijos poeto A. K. T. Tielo poezijoje gausu lietuviškų motyvų.

Maironis vaizdavo Lietuvos gamtą, istoriją, siekė gaivinti lietuvių tautos dvasią:

Kalbėti apie Lietuvos temą Maironio lyrikoje – reiškia kalbėti apie pačią jo poetinio pasaulio esmę. Lietuva, jos istorija, kultūra ir gamta yra Maironio kūrybos pradžia ir pabaiga. Jokiam kitam lietuvių literatūros kūrėjui netinka apibūdinti – nacionalinis, patriotinis – kaip Maironiui (Žalys, 1993, 26).

Maironis eilėraštyje „Mano gimtinė“ gimtinės kraštovaizdį sieja su tautos istorija: „Girios užė ten, minėjo / Praeities laikus“ (Maironis, 1988, 64). Lietuvos praeitis buvo didinga, tačiau dabartis nekelia džiaugsmo – Lietuva prarado savo laisvę ir nepriklausomybę. Subjektas prisimena herojišką savo gimtinės praeitį, apie kurią liudija griūvančios pilys ir milžinų (tautos didvyrių) kapai. Griuvėsiai byloja apie praėjusius istorinius laikus, tačiau drauge suteikia galimybę prisiminti, atgaivina atmintyje tai, ką nusinešė laikas, – rašo A. Assmann apie Petrarkos įspūdžius, aplankius senosios Romos griuvėsius, kuriuose šis įžvelgė užmarštį ir atsiminimus (plg. Assmann, 1999, 312). Maironio eilėraščio subjektui rūpi tautos likimas: „tos dūmos vargdieninės“ savo krašto žmonių yra jam „amžina žaizda“. Šiame Maironio eilėraštyje pavaizduota gimtinės gamta, žmonės ir išreikštas jų poveikis subjekto vidiniam pasauliui, kuriams didvyriškos ir kenčiančios Lietuvos įvaizdis.

Eilėraštyje „Lietuva brangi“ Maironis apdainuoja Lietuvos gamtą, istorinę praeitį, išsako savo meilę gimtajam kraštui. Šiame eilėraštyje jaučiamas pasididžiavimas Lietuva, jos garbinga praeitimi. Maironiui Lietuva yra „graži“ ir „brangi“. Žavimasi gamta:

Kaip puikūs slėniai sraunios Dubysos,
Miškais lyg rūta kalnai žaliuoja.

Lietuvos kraštovaizdžiai priklauso ir didvyrių, kritusių kovoje už Lietuvos laisvę, kapai, ir dvarai, ir bažnyčios. Gražus kraštovaizdis paliečia ir eilėraščio subjekto sielą. „Įprastinis romantinis požiūris – kad gamta valdo mūsų žmogiškus jausmus, vaizduotę, širdis“ (Ferber, 2004, 89). Žavėdamasis Lietuvos gamta Maironis norėtų, kad ir Lietuvos tauta taptų vieninga, stipri kaip praėityje, kai senovės lietuviai ją gynė nuo priešų. Maironiui gražūs dvarai, „baltai iš sodų žalių bekyšą“, bet drauge poetas kritikuoja juose gyvenančius sulenkėjusius bajorus, nes šie „brangią kalbą tėvų pamynę“. Maironio laikais beveik niekas, išskyrus Tautinio atgimimo veikėjus, negalvojo apie Lietuvos praeitį; Maironio poezija įtvirtino šį herojiškos Lietuvos praeities įvaizdį. Jo poezija turėjo jėgą, paveikusių tautos sąmonę. Maironis savaip interpretavo Lietuvos istoriją, vartojo hiperbolę, išaukštino Lietuvos praeitį, ir taip poetui pavyko nukreipti Lietuvos kultūrą tautinės savimonės kūrimo link.

Eilėraštyje „Taip niekas tavęs nemylės“ Maironis išreiškė savo meilę gimtajai Lietuvai. Lietuva įkvėpia poetą kurti, jis kreipiasi į tėvynę tarsi į savosios poezijos mūzą, save minėdamas trečiuoju asmeniu: „Tada tai jo gema pirmoji giesmė, / Liūdnesnė už girių ošimą“. Maironiui tėvynė buvo „aukštybių žvaigždė“, nušvietusi jo poetinį kelią ir įkvėpusi kurti, nors ilgai buvo paverpta ir kentėjo priespauda. Kaip tik ši tėvynės kančia ir skausmas suteikia lyriniam subjektui besiaukojančio tėvynės labai dainiaus aurą. Jis patetiškai kreipiasi į tėvynę

klausdamas: „Tu jį nors atmint ar atminsi kada?“ ir tuo išreikšdamas savo iškilią poeto misiją, už kurią prašo tik atminimo.

A. K. T. Tielo savo meilę Lietuvai perteikė eilėraštyje „An die Erde“ (Žemei). Poetas kreipiasi į gimtąją žemę, kurią myli, kuri jį įkvepia ir dvasiškai sustiprina. Gimtąją žemę, Mažąją Lietuvą, autorius, panašiai kaip ir Maironis eilėraštyje „Taip niekas tavęs nemylės“, vadina „treuster Stern“ (brangiąja žvaigžde). Eilėraščio subjektas už viską dėkingas gimtajai žemei: „Daß ich stark in Deiner Schönheit werde, / Dir vertrauend, treußer Stern!“ (Tielo, 1907, 155). Tėvynė poetui tampa jo kūrybos objektu. Joje, tarsi rojuje, subjektas jaučia Dievo artumą. Tai būdingas panteizmo bruožas. „Panteizmas – religinė filosofinė doktrina, kuri tapatina Dievą su gamta ir žiūri į gamtą kaip į dievybės įsikūnijimą“ (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993, 496). A. K. T. Tielo jautė itin stiprų ryšį su tėvynės žeme ir labai mylėjo gamtą (Barniškienė, 2009, 91). Meilė tėvynei įkvepia poetą, ji yra visko pradžia.

A. K. T. Tielo eilėraštyje „Motto“ (1905), skyriaus „Mein Memelstrom“ pradžioje (rinkinys „Klänge aus Litauen“), eilėraščio subjektas ilgisi tėvynės, jam „dažnai skauda širdį“, kai vaizduotėje pro didmiesčio dūmus iškyla tėviškės medžiai. Subjektas jaučiasi esąs tėvynės dalis ir dainuodamas gražina tėvynei tai, ką ši jam davė. Tėvynės gamta, miškų ošimas įkvepia subjektą kurti, tačiau pilietiško, kovotojo už tėvynės laisvę, pranašo pozicijos, būdingos Maironio eilėms, čia nerasime:

Mein Lied, die graue Gasse lang,
Ist Deiner Brust entsprungen;
Denn Deinem kühlen Wäldersang
Hab' ich nur träumend nachgesungen,
O Heimat!¹ (Tielo, 1907, 1).

A. K. T. Tielo eilėraštyje „Litauen“ (Lietuva) apgailestaujama, kad praėjo LDK laikai, nebegirdėti ginklų žvangesio, nebeišjoja į medžioklę kunigaikščiai. Eilėraštyje atsiskleidžia, kad kunigaikščiai ir valstiečiai baiminasi vokiečių nešamos krikščionybės, gailisi, kad didvyriški laikai praėjo. Lietuviai pagonys kovojo prieš vokiečių riterius krikščionis, tačiau šį religinį karą pralaimėjo. Įsitvirtino krikščionybė, – kaip to simbolis lauko pakraštyje matomi kryžiai. Įvedus krikščionybę, pasikeitė ir kultūra – nebežydi linai, staklės stovi tuščios, ratelis sulūžo, nebeaudžia jau samdinė. Pasikeitus kultūrai, vietoj linų laukuose auginami rugiai ir avižos. Eilėraštyje vaizduojama, kad išnyko pagonių religija, įvedama krikščionybė, dėl to pasikeitusi ir kultūra.

Maironis eilėraščiuose „Mano gimtinė“, „Lietuva brangi“, „Taip niekas tavęs nemylės“ ir A. K. T. Tielo eilėraščiuose „An die Erde“, „Mein Memelstrom. Motto“, „Litauen“ abu poetai išreiškia meilę Lietuvai, jos gamtai. Tiek Maironį, tiek A. K. T. Tielo tėvynė įkvepia kurti, jų poezijai būdinga tėvynės kaip žvaigždės reminiscencija. Eilėraščiuose taip pat apgailestaujama, kad praėjo LDK laikai, o dabartis kelia tik liūdesį. Maironio geopoetinis kraštovaizdis, kitaip negu A. K. T. Tielo, įgyja geopolitinį pobūdį, ideologinį kontekstą. Apibendrinant šiu

¹ Mano daina kaip pilka gatvelė ilga
Kadais iš tavo krūtinės išplaukė,
Nes tavųjų miškų gaivų ošimą
Aš tik svajodamas atkartojau,
O tėvyne! (vertė N. Brazauskienė).

kūrėjų geopoetinį kraštovaizdį galima teigti, kad Maironio poezija buvo originali ir nauja XIX a. tautinio mentaliteto fone (tuomet daugelis lietuvių nesididžiavo savo tautos praeitimi), tačiau Maironio hiperbolizuotas Lietuvos herojiškos praeities įvaizdis išvirtino lietuvių tautinėje sąmonėje. A. K. T. Tielo poezija vokiečių kritikų buvo vertinama kaip išskirianti meile gamtai, gaivališku pradū, kuris buvo siejamas su poeto lietuviška kilme. Vokiečių kultūroje A. K. T. Tielo buvo įdomus savo „provincialumu“, Maironis tapo lietuviškojo patriotizmo emblema.

LIETUVOS PRAEITIES VAIZDAVIMAS

Tiek Maironio, tiek A. K. T. Tielo poezijoje idealizuojama senovės Lietuva.

Maironio soneto „Praeitis“ pirmojoje strofoje lyrinis subjektas išsako norą suvokti tėvynės praeitį: „Praeities gilų miegą kas pažadint galėtų? / Kas jos dvasią atspėtų?“. Į šį klausimą galėtų atsakyti Nemunas, matęs „kryžiuočius plieno ginklais apkaltus“. Tik jis galėtų papasakoti „apie žilą senovės šalį“. Subjektas tikisi, kad Nemunas gali užmegzti dviejų semiotinių erdvių – praeities ir dabarties dialogą. Apleista pilis simbolizuoja užmirštą praeitį. Istorinės vietos padeda prisiminti praeitį. Pilyse, kaip „atminimų vietose, yra ypatingas vietos ir laiko, buvimo ir nebūties, matomos tikrovės ir istorinės praeities, ryšys (Assmann, 1999, 338). Protėvių dvasia taip pat gyvena kapuose: subjektui atrodo, kad „prašneka širdžiai amžiais kerpėtas kapas“. Maironio eilėraštyje „Praeitis“ išreikštas subjekto ryšys su savo tautos praeitimi, kuris galimas menininko fantazijos dėka, pabrėžiamas tautinės vaizduotės vaidmuo.

A. K. T. Tielo eilėraštyje „Die alten Götter“ (Senieji dievai) vaizduojama baltų dievų trejybė – Pykulas, Perkūnas, Patrimpas. Šie dievai senovės lietuvių lydėjo visur – medžio-klėje, kovoje, žvejyboje, ariant. Pykulas (Pikoll) buvo mirusiųjų dievas, Perkūnas (Perkun) – pagrindinis pagonių dievas, Patrimpas (Potrimp) – senovės prūsų upių, šaltinių dievas. Tačiau vokiečių riteriai iškirto dievų mišką, t. y. pagonių religiją pakeitė krikščionybė. Eilėraštyje lietuviai neteko savo dievų, religijos ir „pavergti klūpėjo bažnyčiose“. Ankstyvaisiais viduramžiais Vokiečių ordinas jėga pakrikštijo ir beveik išnaikino prūsų tautą (Stüben, 2007, 12). Eilėraštyje valstietis prisimena senuosius dievus „ir tiki tuo, kuomet anksčiau jo tėvynė tikėjo, / Ir meldžiasi kaip jo protėvis“.

Maironio eilėraštyje „Praeitis“ ir A. K. T. Tielo eilėraštyje „Die alten Götter“ prisimename Lietuvos praeitis – kovos su kryžiuočiais, pagonybė, krikščionybės įvedimas, perteikiamas subjekto ryšys su Lietuvos praeitimi. A. K. T. Tielo istoriją vertina kritiškai, pabrėžia, kad dėl krikščionybės įtakos išnyko senieji baltų papročiai. O Maironiui baltų praeitis suteikia galimybę didžiuotis savo tauta, lietuvybe, pastebimas subjektyvus Maironio Lietuvos istorijos vertinimas, siekiama Lietuvos istoriją pakreipti kita linkme, atgaivinti lietuviškumą.

NEMUNO MOTYVAS

Baladėje „Ant Punios kalno. Ties Nemunu“ Maironis pavaizdavo Punios piliakalnio istoriją. Šis piliakalnis buvo supiltas Nemuno ir Punelės upių santakoje. Vanduo yra pradžios alegorija, jis teka „nuo anos pirmos praamžiuose dienos“. Nemunas matė visą Lietuvos istoriją – Vyrtauto laikus, lenkų kalbos įsigalėjimą, rusifikaciją. Lietuvių tauta galutinai susiformavo

XIII–XV a., susikūrus LDK. Nemunas, kaip pradžios alegorija, baladėje yra ir lietuvių tautos susiformavimo simbolis. Maironis Pilėnų tragediją priskiria Punios piliakalniui: „Tai čia baisi, atmintina / Įvyko drama kruvina, / Kokios pasaulis nėra matęs“. Baladei būdingas erdvės mitas, nes, remiantis istoriniais faktais, Pilėnų tragedija įvyko ne ant Punios kalno. Maironio baladėje Punios piliakalnis yra vieta, menanti didvyrišką Lietuvos praeitį – pergalingas kovas su Vokiečių ordinu. Kunigaikštis Margiris idealizuojamas, jam suteikiamos „liūdno tautos didvyrio“ savybės. Anot Maironio, Margirio žūties vieta lietuviui yra vieta, „iš kur ainiai stiprybę semia“. Poetas naudoja amplifikaciją² – išplėtoja semantines legendos apie Margirį galimybes.

A. K. T. Tielo eilėraštyje „Stromnacht“ (Upė naktį) vaizduojamas Nemunas naktį. Ant sielio sužiba ugnis ir pasigirsta daina apie išnykusią didybę. Eilėraščio subjektas prisimena, kad čia kadaise jo protėvis jojo namo per senąją girią. Protėvis vaizduojamas kaip nugalėtojas, jis nebijojo net dievų, ir jo pergalės daina skambėjo. Tačiau daina nutilo ir išnyko tamsoje, sielis išblėso. Šiame A. K. T. Tielo eilėraštyje Nemunas yra prūsų dvasios simbolis, menantis išnykusią šios tautos didybę ir karingą charakterį.

A. K. T. Tielo eilėraštyje „Mein Memelstrom“ (Mano Nemunas) eilėraščio subjektas po daugelio metų nuvažiuoja į tėvynę prie Nemuno ir prisimena savo jaunystę Tilžėje. Nemunas brangus, nes jis – jaunystės upė, tarsi sugrąžinanti jaunystės atsiminimus, suteikianti galimybę juos iš naujo išgyventi. Nemuno slėnio kraštovaizdis nepasikeitęs, – kaip ir anksčiau, subjektas mato Ragainės pilį, alyvų sodus Tilžėje, valstiečių sodybas, tačiau neranda savo gimtojo namo, kurį mylėjo. Jis padėkoja Nemunui už atsiminimus ir atsisveikina visam laikui.

Tiek Maironio „Ant Punios kalno. Ties Nemunu“, tiek A. K. T. Tielo „Stromnacht“ ir „Mein Memelstrom“ Nemunas suteikia galimybę prisiminti praeitį.

MIŠKAS IR LIETUVIS

Maironio eilėraštyje „Miškas užia“ lyrinis subjektas nuliūdęs klausosi gaudžiančio miško ir kreipiasi į tamsias girias klausdamas, kur jos išnyko. Toks klausimas skiriamas šlovingos praeities dienoms, kurių taip pat nebeliko. Kitoje strofoje į abu klausimus atsakoma: baisūs kirviai iškirto girias, o Lietuvos didvyriai žuvo. „Iš senovės laikų į lietuvių literatūrą atėjo miško ir lietuvių paralelė. Buvo toks metas, kai Lietuvoje augo neįžengiamos, gūdzios girios“ (Slavinskaitė, 1987, 115). Eilėraštyje jaučiamas liūdesys dėl Lietuvos dabarties – carinės priespaudos, tačiau pabaigoje viltingai klausiamą skaitytojo: „Kas mums praeitį grąžintų, [...] Kas tuos kaulus atgaivintų [...]“. Šios eilutės skamba tarsi lyrinio subjekto raginimas pakeisti esamą padėtį, praityje surandant įkvepiančių pavyzdžių.

A. K. T. Tielo eilėraštyje „Rauschende Kiefer“ (Ošiančios pušys) atsiskleidžia subjekto ryšys su mišku. Subjektas sugrįžo iš didmiesčio į savo gimtinę, apkabina senąją pušį, kuri visada buvo globėja ir saugotoja. Nors eilėraščio subjektas neteko savo gimtojo namo, senojo dievo, tačiau tėvynė jam viską atleido – „tėvynė dainavo man susitaikymo dainą“. Eilėraštyje perteiktas gimtinės ilgesys, pušis yra tarsi saugojanti ir globojanti tėvynė.

Maironis eilėraštyje „Miškas užia“ ir A. K. T. Tielo eilėraštyje „Rauschende Kiefer“ pavaizdavo subjekto ryšį su mišku, praeities ilgesį. Miško geopoetika poetui A. K. T. Tielo

² *Amplifikacija* – pradinio teksto pakeitimas, išplėtojant jo galimybes (Jenny, 2011, 314).

sukelia subjektyvius išgyvenimus, o Maironiui miškas iškelia senovės Lietuvos vaizdinį, siekį pažadinti tautos dvasią, taigi Maironio lyrikoje, kitaip negu A. K. T. Tielo, pastebimas ideologinis kontekstas.

ISTORINĖS ATMINTIES VIETOS

Maironis ir A. K. T. Tielo savo poezijoje vaizdavo vietas, menančias Lietuvos praeitį, kurią istorinės vietos padeda prisiminti ir žmonėms. Atsiminimus, kurių šie neteko, saugo vietovės.

Baladėje „Šatrijos kalnas“ Maironis aprašo gražų Lietuvos kraštovaizdį, matomą nuo Šatrijos kalno. Poetas spėja, kad ant šio kalno renkasi raganos, gal kryžiuočiai, gal „Žemaičių šalies milžinai“. Šatrijos kalnas yra istorinė vieta, menanti protėvių laikus.

Eilėraštyje „Milžinų kapai“ Maironis vaizduoja pergalingas senovės lietuvių tautos kovas su jos priešu – Kryžiuočių ordinu. „Milžinų kapai“ Maironiui yra kapai kritusių kovoje už laisvę, todėl tautos didvyrių, vertų atsiminti. Poetas didžiuojasi senovės lietuviais, gebėjusiais apginti Lietuvos žemę nuo priešų.

Eilėraštyje „Aš norėčiau prikelti“ poetas Maironis išreiškia norą pabendrauti su senovės lietuviu didvyriu: „Aš norėčiau prikelti nors vieną senelį / Iš kapų milžinų“. Čia Lietuvos garbinga praeitis supriešinama su niūria XIX a. dabartimi, nykstančia tautos dvasia – bajorai kalbėjo lenkiškai, tauta buvo be vado.

Eilėraštyje „Trakų pilis“, lietuvių lyrikos šedevre, vaizduojama Trakų pilis – apleista, griūvanti ir dėl to kelianti liūdesį. Praeityje ji buvo garsi, matė „Vytauto didžio galybę“. Pilies griuvėsiai Maironiui primena LDK laikus – Lietuvos aukso amžių, tačiau tuo pat metu jam liūdna dėl apleistos pilies, dėl nunykusios lietuvių tautinės dvasios. Eilėraštyje Lietuvos garbė nunykusi kaip ir Trakų pilis.

A. K. T. Tielo eilėraštyje „Urwaldboden“ (Senajo miško žemė) subjektas lietuvis valstietis Jons Jonuschat iškasa senajo miško žemėje „griuvėsius seniai nužydėjusio pasaulio“. Jis randa ašotį, amuletą, suakmenėjusius žirgo kaulus, žmogaus skeletą, prie skeleto – bronzinį kalaviją, gintaro karolius. Valstiečiui Jonui Jonuschat pasigirsta dvasių šurmuly, ir jis išsigąsta, ar nesudrumstė dvasių ramybės. Jis prisimena pasakojimus kaimo mokykloje apie senąją tautą, kuri čia gyvenusi. Valstiečiui iškyla atsiminimai apie vyrus su spindinčiais kalavijais, apsigobusius meškos kailiais, pasiryžusius mirti. Šiame A. K. T. Tielo eilėraštyje žemėje iškasti radiniai priminė senovės lietuvių, narsiai gynusius savo tėvynę. Prūsų tautos dvasia mirusi, ji nebeatgims, – Jons Jonuschat užkasa senuosius radinius į žemę.

A. K. T. Tielo eilėraštyje „Taip Laima leine“ vaizduojamas valstietis, vežantis arkliau pakinkytame vežime karstą ir geriantis degtinę. Iškyla niūrus lietuvių valstiečio paveikslas – grubaus, girtuokliaujančio. Šis valstietis važiuoja pro dievų kalną Rambyną, kuriame gyveno baltų likimo deivė Laima. Ji baltų mitologijoje vaizduojama verpianti. Deivė Laima nulemdavo žmogaus mirtį, nukirpdama siūlą. Šiame eilėraštyje supriešinamas pasyvaus, likimui pasidavusio lietuvių valstiečio paveikslas su narsiu senovės „laukiniu lietuviu“. Eilėraštyje dangus tapo sarkofagu prarastajai prūsų žemei. Posakis „Taip Laima verpė“ (nulemė) reiškia, kad XIX a. lietuvis yra pasyvus, nekovoiantis už Lietuvą taip, kaip kovojo senasis prūsas.

A. K. T. Tielo baladėje „Am Rombin. Litauen“ (Prie Rambyno. Lietuva) aprašė Rambyno kalną. Rambyno kalnas atrodo kaip senas hunas – senovės karys. Prisimenama Lietuvos praeitis: hunų pilių ugnies ženklai virš juodo senovės miško, sunkus mūšis. Tačiau ši senųjų laikų vizija išblėsta, išnyksta didybė, dievai, kariai, „laisvės vainikas“. Ragainėje matyti vokiečių pilis, nes „kryžius sunaikino protėvius“. Eilėraščio subjektas išgirsta dainą, kuri yra jo protėvių garbė ir paprotys, paskutinis herojiškas pasakojimas. Daina nutyla, ir subjektas pajunta „slegiantį liūdesį, savo tautos išnykimą“.

Maironio ir A. K. T. Tielo geopoetinis kraštovaizdis – Šatrijos kalnas, Rambyno kalnas, Trakų pilis, miškas mena didvyriškus senovės laikus, kurie priešinami nykiai XIX a. dabarčiai. Maironis vaizdavo nykstančią lietuvių tautos dvasią, o A. K. T. Tielo – išnykusią prūsų tautą. Abiejų kūrėjų poezijai būdingas tarptekstinis santykis su Lietuvos istorija, tačiau Maironio poezija pasižymi ideologiniu kontekstu, kurio nerasime A. K. T. Tielo poezijoje.

IŠVADOS

Didžiosios Lietuvos poeto Maironio ir Rytų Prūsijos poeto A. K. T. Tielo poezijoje vaizduojama Lietuva, jos tautinė dvasia, gamta, žavimasi savo tautos praeitimi. Abu poetai labai mylėjo savo tėvynę, kuri jiems buvo „žvaigždė“, nušvietusi poetinį kelią. Tėvynės kraštovaizdis tapo jų kūrybos objektu. Tiek Maironio, tiek A. K. T. Tielo poezijoje supriešinami Lietuvos herojiškos praeities vaizdai su XIX a. dabartimi. Maironis apgailestavo dėl nykstančios lietuvių tautinės savimonės ir, kaip tautinio atgimimo poetas, siekė savo poezija gaivinti tautos dvasią, įkvėpti meilę tėvynėi. Poetas A. K. T. Tielo apgailestavo dėl išnykusios prūsų tautos, mirusios tautinės dvasios, išnykusių senųjų papročių ir kaip to priežastį įvardijo krikščionybės įvedimą. Istorinės atminties vietos – Nemunas, Punios kalnas, Rambynas, Šatrijos kalnas, pilys, kapai, miškai – leidžia šiems poetams prisiminti senovės lietuvių drąsą ir meilę gimtajam kraštui. Apibendrinant galima teigti, kad Maironio ir A. K. T. Tielo poezijai būdingi tipologiniai panašumai, tačiau skiriasi istorijos vertinimas. A. K. T. Tielo savo poezija nesiekė daryti įtakos, o Maironio geopoetika pasižymi ideologiniu kontekstu, geopolitiniu pobūdžiu. Maironio ir kitų XIX a. tautinio atgimimo veikėjų dėka lietuviybė Didžiojoje Lietuvoje išliko, o Mažojoje Lietuvoje išnyko. Sugretinus A. K. T. Tielo ir Maironio poeziją paaikšėjo, jog tų pačių vietų, panašių erdvių vaizdavimas gali turėti visiškai skirtingą prasmę ir būti kitaip suvokiamas tiek kūrėjų, tiek skaitytojų.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Assmann A. (1999). Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses. München: C. H. Beck.
- Barniškienė S. (2009). „Auch ich muß wandern zur Heimat zurück“: Litauen und ostpreußische Literatur. Berlin: SAXA (Universitätschriften Band 4).
- Bodenhamer D. J. (2010). The Potential of Spatial Humanities // Bodenhamer D. J., Corrigan J., Harris T. M. (eds.), The Spatial Humanities: GIS and the Future of Humanities Scholarship. Bloomington: Indiana University Press.
- Corbineau-Hoffmann A. (2000). Einführung in die Komparatistik. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

- Dičpetris A. (1933). Kurt Mickoleit. Lietuvis vokiečių kūryboje // Athenaeum, t. 4.
- Dyserinck H. (2012). Komparatistische Imagologie: „Une ethnopsychologie qui n’ose pas dire son nom“ // Imagologie heute: Achievements. Ergebnisse. Challenges. Herausforderungen. Perspectives. Perspektiven. (Aachener Beiträge zur Komparatistik herausgegeben von Hugo Dyserinck Band 10).
- Egger S. (2002). Komparatistische Imagologie‘ im interkulturellen Literaturunterricht. <http://zif.spz.tu-darmstadt.de/jg-06-3/beitrag/imagologie.htm> (žiūrėta 2012 07 11).
- Frey I. (2011). Literarische Topographie Mitteleuropas: Mitteleuropa aus der Sicht von Andrzej Stasiuk und Juri Andruschkowjtsch. Grin: Verlag für akademische Texte.
- Gelžinis M. (1996). Mūsų gimtinė Mažoji Lietuva. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Jenny L. (2011). Formos strategija // XX amžiaus literatūros teorijos II dalis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Maironis. (1987). Raštai. T. 1: Lyrika. Vilnius: Vaga.
- Slavinskaitė I. (1987). Maironis. Kaunas: Šviesa.
- Tielo A. K. T. (1907). Klänge aus Litauen. München: Verlag von D. W. Callwey.
- Tielo A. K. T. (1905). Thanatos. Erzählende Verse. Stuttgart: Juncker.
- Žalys A. (1993). Lietuvos tema Maironio lyrikoje // Maironis ir Lietuvos istorija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

Nijolė Brazauskienė

LITHUANIAN GEOPOETICS IN THE LYRICS BY MAIRONIS AND
EASTERN PRUSSIA’S POET A. K. T. TIELO

Summary

In the article the poetry of Lithuanian national poet Maironis (1862–1932) and Eastern Prussia’s poet A. K. T. Tielo (Kurt Mickoleit) (1874–1911) is compared. There is analysed how Maironis and Tielo represent Lithuania in their poetry. Maironis is a poet of Lithuanian national revival. Tielo is a poet who has written in German but his origin is Lithuanian. Maironis has represented Lithuania’s nature, history and tried to revive the Lithuanian national spirit with his poetry. Tielo represented dead Prussian nation, Prussian spirit, his lost Native land, admired the landscape of Lithuania Minor. Both Maironis and Tielo felt the great love to their native land Lithuania. Lithuania was “a star” which has inspired these poets to the poetry. Poets Maironis and Tielo admired the great past of Lithuania and felt sorrow for its present in 19th century. The places of Historical Remembrance Punia mound, Rambynas hill, the largest Lithuanian river Neman, castles, cemeteries are the places which remind Maironis and Tielo about the courage of old Lithuanians and their love to motherland. There are also differences in Maironis and Tielo’s lyrics. There is an ideological background of Lithuanian National revival in 19th century in Maironis’ lyrics, which Tielo’s poetry does not have. The poet Maironis has made the great contribution in forming Lithuanian national identity.